

Л. М. Тептюк,
О. С. Худолей

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СТАНОВЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті досліджується історія створення Господарського суду Черкаської області, основні етапи становлення та його роль у системі національних судів. Хронологічні межі вивчення – від XIX століття до сучасності.

Ключові слова: *господарський суд, апарат суду, суддя, історія, господарські спори, правовий інститут, історико-правовий аспект.*

Історія створення та розвитку господарських судів в Україні починається ще на початку XIX століття. Господарські суди пройшли тривалий шлях розвитку від комерційних судів Російської імперії, до складу якої входили і українські землі, до повноцінних судових органів в незалежній Україні.

Актуальність будь-якого історико-правового дослідження визначається місцем досліджуваного явища в історичному процесі і рівнем розробленості теми. Щоб більш глибоко зрозуміти місце і роль господарського суду як правового інституту, який покликаний вирішувати господарські спори, необхідно дослідити історичні форми його існування, роль і місце в системі державних (судових) органів та етапи його реформування. Неабияке значення має і розвиток обласних судів.

У працях, присвячених проблемам становлення і розвитку судової влади в Україні, недостатньо дослідженими є питання створення та функціонування органів господарської юрисдикції, історичні передумови їх виникнення на регіональному рівні. Дослідниками, як правило, вивчались історико-правові аспекти перетворень у господарському судочинстві в цілому у держав. Дані питання були предметом розгляду таких провідних вчених, як: І. А. Балюк, О. А. Беяневич, В. І. Бобрик, С. В. Васильєв, С. Ф. Демченко, І. Г. Побірченко, О. П. Подцерковний, Д. М. Притика, Є. А. Таликін, О. І. Харитонова та ін.

Мета роботи полягає у проведенні комплексного аналізу процесу формування і розвитку господарського суду Черкаської області.

Предметом дослідження є закономірності формування і розвитку, правове становище господарського суду Черкаської області на різних етапах функціонування, система, склад, структура, повноваження; законодавчі акти, які регламентували їх діяльність.

Судова система господарських судів пройшла складний шлях становлення та розвитку. Початком створення спеціалізованих судів щодо захисту охоронюваних законом прав та інтересів учасників господарських правовідносин в незалежній Україні є прийнятий Верховною Радою республіки Закон УРСР «Про арбітражний суд» від 4 червня 1991 року.

6 листопада 1991 року був прийнятий Арбітражний процесуальний кодекс України, який встановив процедуру захисту охоронюваних прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності. Тим самим уперше в історії України ХХ століття була сформована самостійна система арбітражних судів, законодавчо закріплене здійснення правосуддя у господарських справах спеціалізованим господарським органом.

Важливі напрями вдосконалення організації та діяльності арбітражних судів містилися у прийнятій Верховною Радою України 28 квітня 1992 року «Концепції судово-правової реформи в Україні», яка в цілому відіграла позитивну роль як у визначенні основних напрямків реформування судів, так і у встановленні кола проблем, що є супутніми і без вирішення яких неможливе становлення судової влади як самостійної гілки державної влади.

Прийняття Верховною Радою України 28 червня 1996 року Конституції України створило фундаментальну правову базу, покликану забезпечити подальший розвиток судово-правової реформи в Україні [1].

У Ст. 125 Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом.

Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України.

Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди.

З метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Після прийняття Конституції України було здійснено низку заходів щодо удосконалення організації та діяльності арбітражних судів. Зокрема прийнято низку законів, що були направлені на внесення змін до судоустрою і судочинства, та отримали назву «малої судової реформи». Були внесені зміни до Закону України «Про судоустрій України» від 21 червня 2001 року, а також за Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про арбітражний суд» слово «арбітражний» було замінене словом «господарський». Отже, правосуддя у господарських відносинах почали здійснювати господарські суди.

Наступний етап реформування системи господарських судів ознаменувався прийняттям 7 липня 2010 року Закону України «Про судоустрій та статус суддів», яким визначено організацію здійснення правосуддя, систему судів загальної юрисдикції, статус суддів, порядок здійснення суддівського самоврядування тощо. Прийняття вищевказаного закону можна вважати вагомим кроком до утворення доступної та дієвої судової системи відповідно до Конституції України і міжнародних стандартів у галузі правосуддя [2, с. 154].

В сучасних умовах необхідним етапом реформування судової системи України стало прийняття Закону України «Про судоустрій та статусу суддів» від 2 червня 2016 року. Ст. 17 цього Закону визначає, що судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Найвищим

судом у системі судоустрою є Верховний Суд. Систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди [3, с. 263].

Ст. 22 Закону зазначає, що місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції. Ст. 26 Закону вказує, що апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах [4, с. 278].

Невід'ємною сторінкою розбудови системи господарського судочинства є історія створення, становлення та розвитку господарського суду Черкаської області. Вона безпосередньо пов'язана зі створенням та розвитком Черкаської області, яка утворена Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР від 7 січня 1954 року. Зі створенням органів управління при облвиконкомі був створений і державний арбітраж області. Біля джерел його становлення стояв арбітр Шустов Павло Матвійович.

Особливості економічного розвитку області визначили напрям роботи арбітражу області щодо вирішення господарських спорів, основними з яких були спори, що виникали при виконанні договорів поставки товарів та продукції, договорів контрактації сільськогосподарської продукції та спори, пов'язані з капітальним будівництвом.

Першим головним державним арбітром області був Шраменок Георгій Леонович, який з 1966 р. працював на цій посаді протягом 22 років. Саме він поклав початок розбудові державного арбітражу області. Разом із ним працювали арбітр Махнюк О. Я., старший консультант Почкін Т. У. та друкарка Тушевська Г. Я.

Прийняття Конституції СРСР 1977 року підняло арбітражну систему на якісно новий рівень. 30 листопада 1979 року Верховною Радою СРСР був прийнятий Закон СРСР «Про державний арбітраж в СРСР», який визначив підвищення ролі органів державного арбітражу в зміцненні законності в господарських відносинах. На основі цього Закону Рада Міністрів СРСР затвердила положення про Державний арбітраж при Раді Міністрів і Правила розгляду господарських спорів державними арбітражами. Роль арбітражу зводилася тепер не лише до вирішення спорів, а й вбачалася у активному впливі на дотримання законності і господарської дисципліни, в усуненні недоліків в господарській діяльності, забезпеченні однакового і правильного застосування чинного законодавства, сприянні вдосконаленню законодавства.

У 1986 році арбітрами стали Батов І. В. та Ольшанський Г. М., який працював у системі арбітражних судів упродовж тринадцяти років. У 1987 році на посади арбітрів були призначені Синиця О. Ф. та Гаращенко В. М.

У січні 1989 року на посаду головного арбітра області був призначений Скиба Микола Григорович, який очолював господарський (арбітражний) суд Черкаської області до червня 2006 року. Його професійна діяльність пов'язана

з системою господарських судів та розвитком і становлення судочинства на Черкащині. Тому варто було б зупинитися на деяких сторінках його біографії. Народився Скиба М. Г. 15 січня 1942 року у с. Демки Іркліївського району (нині – с. Придніпровське Чорнобаївського району) Черкаської області. Українець.

Трудову діяльність розпочав у 1958 році, працюючи у будівельному управлінні № 1.

З листопада 1961 року по вересень 1964 року проходив строкову військову службу.

У 1966-1970 роках навчався у Харківському юридичному інституті, після закінчення якого був розподілений на роботу у судові органи.

У 1970 році проходив стажування в районних судах Черкаської області та Черкаському обласному суді. У грудні 1970 року був обраний суддею Катеринопільського району Черкаської області.

У липні 1980 року був обраний членом судової колегії у кримінальних справах Черкаського обласного суду. На цій посаді працював до обрання його у 1981 році заступником голови обласного суду. Як заступник голови суду очолював судову колегію у кримінальних справах.

У грудні 1980 року обласною Радою народних депутатів був призначений Головним державним арбітром державного арбітражу Черкаської області.

Завдяки досягнутому високому професійному рівню та фаховим здібностям в галузях цивільного та господарського права, з 1989 року був призначений на посаду головного державного арбітра державного арбітражу Черкаської області, а з 1992 року по червень 2006 року працював головою Господарського (арбітражного) суду Черкаської області. У 1992 році присвоєно перший кваліфікаційний клас судді.

Всього на посадах судді в названих судових органах пропрацював більше 35 років.

Працював викладачем правових наук у коледжі, технікумі та інститутах. Був головою обласної виборчої комісії з виборів до Верховної Ради України та місцевих рад.

Працюючи тривалий час на керівних посадах в системі загальних та господарських судів, Скиба М. Г. відіграв значну роль в професійному становленні молодих суддів, які наслідували його приклад сумлінного виконання своїх службових обов'язків та приклав значних зусиль до здобуття ними практичного досвіду роботи.

Під керівництвом Скиби М. Г. Господарським судом Черкаської області забезпечувалося неухильне виконання покладених на суд функцій здійснення правосуддя в сфері господарських відносин. Проводився постійний аналіз динаміки господарських спорів, що знаходилися на розгляді суду, забезпечувався захист порушених прав та охоронюваних законом інтересів господарюючих суб'єктів. Скибою М. Г. постійно координувалася робота суду з іншими правоохоронними та контролюючими органами щодо дотримання суб'єктами господарювання вимог чинного законодавства та боротьбі із злочинними проявами у сфері бюджетних податкових, банківських та інших правовідносин.

За довготривалу роботу в судових органах, вклад у зміцнення законності при відправленні правосуддя, забезпечення виконання завдань суду щодо дотримання законодавства у сфері господарських відносин в Черкаській області неодноразово відзначався відомчими заохочувальними відзнаками. У 1988 році від імені Президії Верховної Ради СРСР був нагороджений медаллю «Ветеран праці».

Так, у 1992 році був нагороджений Знаком «Почесний працівник арбітражного суду», у 2001 році був відзначений Почесною відзнакою II ступеня Вищого арбітражного суду України, у 2003 році – Знаком «Почесний працівник господарського суду України», у 2004 році нагороджений Почесною грамотою Президента України, у 2006 році – Знаком «Ветеран Господарського суду України», у 2006 році Подякою голови Київського міжобласного господарського суду.

У 1999 році за багаторічну роботу у судових органах, за значну роботу у підборі та навчанні молодих фахівців права, за вагомий особистий внесок у зміцнення законності і правопорядку та високий професіоналізм, Указом Президента України від 11 грудня 1999 р. № 1543/99, Скибі Миколі Григоровичу присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України».

У 2011 році, вже перебуваючи у відставці, Скиба Микола Григоровича був нагороджений Почесною відзнакою «Знак Пошани». Ця відзнака стала підсумком багаторічного досвіду роботи Скиби Миколи Григоровича суддею та головою суду, його високого професіоналізму, особистого вкладу у забезпечення незалежності суддів та судової системи, значного вкладу у розвиток системи господарських судів України [6].

Повертаючись до історії господарського суду Черкаської області слід згадати наступний етап, а саме: з переходом країни до ринкової економіки знову виникла потреба реформувати систему органів, які вирішують господарські спори і забезпечити цим однаковий захист прав і свобод для всіх суб'єктів господарювання. Постановою Ради Міністрів СРСР від 16 квітня 1988 року було затверджено нове Положення про державний арбітраж СРСР і нова редакція Правил розгляду господарських спорів державними арбітражами. В силу об'єктивних обставин розпаду Радянського Союзу, в СРСР так і не було прийнято Закон «Про Вищий арбітражний суд СРСР». Закон же Української РСР «Про арбітражний суд» Верховною Радою України був прийнятий 4 червня 1991 року, тим самим вперше в історії СРСР сформувавши самостійну систему арбітражних судів в окремій республіці. Цим Законом вперше було започатковано здійснення правосуддя в господарських відносинах спеціалізованою судовою установою. Господарський суд Черкаської області став складовою єдиної злагодженої системи арбітражних судів України.

Відповідно до Закону України «Про арбітражний суд» від 04 червня 1991 року № 1142-ХІІ облдержарбітраж було реорганізовано в арбітражний суд Черкаської області.

З 1991 року принципово змінився характер арбітражного судочинства. 6 листопада 1991 року був прийнятий Арбітражний процесуальний кодекс

України, який встановлював процедуру прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності. Назріла об'єктивна необхідність введення в суді спеціалізації суддів. У 1992 році в суді вже працювало вісім суддів: голова суду Скиба М. Г., заступник голови суду Синиця О. Ф., судді Анісімов І. А., Дорошенко М. В., Калач В. В., Ольшанський Г. М., Упир І. І. та Швидкий В. А. Кількість розглянутих справ постійно збільшувалася, спори ставали дедалі складнішими, тому з метою забезпечення належного розгляду нових категорій спорів (про банкрутство, про надходження платежів до бюджету) у 1998 році були створені спеціальні колегії з їх розгляду.

На початок 2000 року у суді вже працювало 12 суддів та 15 спеціалістів. Упродовж 1994 – 2003 років на посади суддів були призначені Коваленко В. І., Єфіменко В. В., Курченко Н. М., Шумко В. В., Пашенко А. Д., Василенко О. Б., Довгань К. І., Хабазня Ю. А., Потапенко В. В., Спаських Н. М. та Чевгуз О. В.

З 1991 по 2002 рік на посаді заступника голови суду працював нині заслужений юрист України, суддя Київського апеляційного господарського суду Синиця Олександр Федорович.

Прийнята 28 червня 1996 року Конституція України започаткувала новий етап у реформуванні системи судоустрою та процедури провадження справ у судових органах. Відповідно до Конституції було внесено зміни до законів України «Про статус суддів», «Про органи суддівського самоврядування», «Про судоустрій України», до Арбітражного процесуального кодексу України, відповідно до яких замість арбітражних судів було запроваджено господарські суди та утворено апеляційні господарські суди.

Указом Президента України в 1999 році першим заступником голови суду було призначено Єфіменка Валерія Вікторовича.

Законом України від 21 червня 2001 року № 2538 «Про внесення змін до Закону України «Про арбітражний суд» замість арбітражних судів було передбачено систему господарських судів. Господарські суди стали спеціалізованими судами в системі судів загальної юрисдикції. Спеціалізація судів і виділення в їх системі господарських судів є ознакою демократизації судової влади, сприяє оперативності вирішення спорів, вдосконаленню судової практики, сприяє розвитку економіки та в кінцевому рахунку більш досконало забезпечує захист прав та інтересів учасників спірних відносин.

З 1 червня 2002 року до штату апарату суду було введено посади помічників суддів та судових розпорядників.

Указом Президента України від 09.06.2006 року на посаду голови господарського суду Черкаської області призначена Потапенко Вікторія Вікторівна. Відповідно до Указу Президента України від 20.12.2006 року №1109/2006 суддя Хабазня Юрій Андрійович призначений на посаду заступника голови суду. Указом Президента України від 01.06.2007 року № 483/2007 суддя Єфіменко Валерій Вікторович призначений на посаду заступника голови суду.

Рішенням Вищої ради юстиції від 14.06.2011 року №398/0/15-11 суддя Потапенко Вікторія Вікторівна повторно призначена на посаду голови госпо-

дарського суду Черкаської області. Рішенням Вищої ради юстиції від 25 вересня 2012 року №1057/0/15-12 на посаду заступника голови господарського суду Черкаської області повторно призначено Єфіменка Валерія Вікторовича. Рішенням Вищої ради юстиції від 18 грудня 2012 року №1193/0/15-12 на посаду заступника голови господарського суду Черкаської області повторно призначено Хабазню Юрія Андрійовича.

На сьогоднішній день в апараті суду працює 61 особа, на посадах суддів працюють: Анісімов І. А., Боровик С. С., Васянович А. В., Грачов В. М., Гуря І. І., Довгань К. І., Дорошенко М. В., Єфіменко, Курченко Н. М., Кучеренко О. І., Пащенко А. Д., Потапенко В. В., Скиба Г. М., Спаських Н. М., Хабазня Ю. А., Чевгуз О. В., Шумко В. В., Швидкий В. А.

До складу суду входять п'ять відділів, на посаді керівника апарату суду працює Жицька Г. М., заступник керівника апарату суду, начальник відділу з організаційно-кадрової роботи – Рикуніна Л. М., начальник загального відділу (канцелярії) Калініна Г. І., начальник аналітично-статистичного відділу – Олененко С. П., начальник планово-фінансового відділу – Деменко Т. Б., начальник відділу комп'ютерного забезпечення – Сабат М. М.

За вагомий внесок у зміцнення законності та правопорядку і високий професіоналізм Скибі Миколі Григоровичу, Упирю Івану Іларіоновичу, Курченко Ніні Михайлівні та Дорошенку Миколі Васильовичу було присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України».

За тривалу та добросовісну роботу в органах арбітражного суду судді Скиба М. Г., Ольшанський Г. М., Синиця О. Ф., Дорошенко М. В., Швидкий В. А., Упир І. І. та Анісімов І. А. нагороджені нагрудним знаком «Почесний працівник арбітражного суду України». Після утворення системи господарських судів за добросовісне ставлення до виконання своїх службових обов'язків нагрудним знаком «Почесний працівник господарського суду України» були нагороджені: Скиба М. Г., Шумко В. В., Єфіменко В. В., Курченко Н. М., Коваленко В. І., Дорошенко М. В., Пащенко А. Д., Упир І. І., Анісімов І. А., Швидкий В. А., Довгань К. І., Скиба Г. М., Жицька Г. М., Лавріненко С. І., Гуленко Н. І. та Голосінська Н. М.

Підтвердженням високого фахового рівня суддів є їх нагородження Ювілейними почесними грамотами Вищого арбітражного суду України (судді Єфіменко В. В., Курченко Н. М., Анісімов І. А., Упир І. І.), почесними грамотами Голови Вищого господарського суду України і Голови Ради суддів господарських судів України (судді Шумко В. В., Дорошенко М. В., Пащенко А. Д., Курченко Н. М., Упир І. І., Чевгуз О. В., Швидкий В. А.) та подяки Голови Вищого господарського суду України суддям: Дорошенко М. В., Курченко Н. М., Упир І. І., Анісімов І. А., Єфіменко В. В., Коваленко В. І., Довгань К. І., Потапенко В. В., Хабазня Ю. А.

Відповідно до рішення спеціалізованої вченої ради по вивченню продуктивних сил України НАН України та рішення президії Вищої атестаційної комісії України від 23.02.2011 року суддя Спаських Н. М. є кандидатом економічних наук зі спеціальності «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка».

Понад 10 років у господарському суді Черкаської області працюють: Брус Л. П., Буднік А. М., Гуленко Н. І., Голосінська Н. М., Деменко Т. Б., Жицька Г. М., Кадуха Н. В., Лавріненко С. І, Коваленко А. П., Макарченко Н. М., Миколаєць О. І., Олійник І. С., Олененко С. П., Піонтковська Н. Г., Половинка О. Ю., Соколишина І. А., Терентьева А. В, Чубенко Л. Ф.

Отже, господарським судом Черкаської області постійно проводиться робота по узагальненню статистичних даних та практики застосування законодавства при вирішенні спорів різних категорій, надаються пропозиції по вдосконаленню чинного законодавства, які знаходять своє місце у нових нормативних актах. Судді та працівники суду постійно приймають участь у заходах із підвищення їх рівня кваліфікації, залучаються до участі у проведенні регіональних міжвідомчих семінарів, приймають участь у науково-практичних конференціях та семінарах, що проводяться Вищим господарським судом України, Державною судовою адміністрацією України та Академією суддів України. Для вирішення питань внутрішньої діяльності суддів діє суддівське самоврядування, яке здійснюється через збори суддів.

Аналіз показників роботи суду свідчить про його значний вплив на господарські правовідносини в області, зміцнення правопорядку та впровадження принципів верховенства закону і права, стимулювання розвитку підприємництва та забезпечення сприятливого клімату для бізнесу.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята 26 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>
2. Господарські суди України: історичний нарис, портрети, події : наук.-попул. видання. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 464 с.
3. Господарські суди України: від заснування до сьогодні / [Б. Ю. Львов, Г. А. Кравчук та ін.]. – К. : Мистецтво, 2016. – 784 с.
4. Становлення господарської юрисдикції в Україні – 20 років досвіду. Проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф. (24-26 травня 2011 року, м. Одеса) / Вищий господарський суд України: Одеський апеляційний господарський суд ; відп. за вип. А. Й. Осетинський. – Одеса: Астропринт, 2011. – 596 с.
5. Апеляційні та місцеві господарські суди України : наук.-попул. видання / Вищий господарський суд України. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 360 с.
6. Архів господарського суду Черкаської області. – Ф. 4181. – Оп. 10С. – Спр. 96. – 59 арк.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata 26 chervnia 1996 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>
2. Hospodarski sudy Ukrainy: istorychnyi narys, portrety, podii : Nauk.-popul. vydannia. – K. : Vydavnychi Dim «In Yure», 2006. – 464 s.

3. Hospodarski sudy Ukrainy: vid zasnuvannia do sohodennia / [В. Іу. Lvov, Н. А. Kravchuk ta in.]. – К. : Mystetstvo, 2016. – 784 s.
4. Stanovlennia hospodarskoi Yurysdyktsii v Ukraini – 20 rokiv dosvidu. Problemy i perspektyvy: materialy nauk.-prakt. konf. (24-26 travnia 2011 roku, m. Odesa) / Vyshchyi hospodarskyi sud Ukrainy: Odeskyi apeliatsiinyi hospodarskyi sud ; vidp. za vyp. А. І. Osetynskyi. – Odesa : Astroprynt, 2011. – 596 s.
5. Apeliatsiini ta mistsevi hospodarski sudy Ukrainy : nauk.-popul. vydannia / Vyshchyi hospodarskyi sud Ukrainy. – К. : Yurinkom Inter, 2011. – 360 s.
6. Arkhiv hospodarskoho sudu Cherkaskoi oblasti. – F. 4181. – Op. 10S. – Spr. 96. – 59 ark.

Стаття надійшла до редакції 24.12.2016 р.

Л. Н. Тептюк, О. С. Худолей

ИСТОРИЧЕСКИЙ НАБРОСОК СОЗДАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО СУДА ЧЕРКАССКОЙ ОБЛАСТИ

В статье анализируются история создания Хозяйственного суда Черкасской области, основные этапы становления и его роль в системе национальных судов. Хронологические рамки изучения – от XIX столетия до современности.

Ключевые слова: *хозяйственный суд, аппарат суда, судья, история, хозяйственный иск, правовой институт, историко-правовой аспект.*

L. M. Teptyuk, O. S. Khudolei

HISTORICAL SKETCH OF COMMERCIAL COURT ESTABLISHMENT IN CHERKASY REGION

The article contains the research work about the history of Commercial court establishment of Cherkasy region, the main stages of its development and its role in the system of national courts. Chronological frameworks of the study cover the period from the 19th century and up to nowadays.

Keywords: *commercial court, court apparatus, judge, history, commercial case, legal institute, historical and legal aspect.*

УДК 94(477) «19/20»:061

Ю. Ю. Ілляшенко,
А. І. Лисенко

**ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ
ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ
(90-ті РОКИ ХХ ст. – ПОЧАТОК ХХІ ст.)**

Висвітлено діяльність дитячих громадських організацій України, особливості процесів їх зародження, становлення та розвитку у вітчизняній джерельній базі 90-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Ключові слова: дитячі громадські організації, дитячий рух, законодавчі акти.

Сучасний дитячий рух України – це загально-соціальне явище, що являє собою сукупність діяльності загальної кількості дитячих громадських об'єднань – організацій, спілок, товариств, клубів, загонів, асоціацій, федерацій, які функціонують в межах всієї держави.

З моменту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. розпочався етап активного процесу формування дитячих громадських організацій. Особливого поширення дитячий рух в Україні набув після підписання 1 грудня 1998 р. Президентом Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації». Згідно статті другої цього закону, дитячі громадські організації є об'єднаннями громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства [1]. У перше десятиліття незалежності в Україні було створено близько 5 тис. дитячих громадських організацій, що мають різні напрямки діяльності, цілі, ідеологічні засади, статус, історію, традиції, атрибути]. Найбільш відомими з них є ПЛАСТ, СПОУ, КРОКС, «Екологічна варта», «Січ», «Гарт», «Сузір'я», «Сокіл», Асоціація Гайдів України та багато інших.

Дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності. Їх засновниками можуть бути як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 15-річного віку. Вступ неповнолітніх віком до 10 років до дитячих громадських організацій можливий лише за наявності письмової згоди батьків, усиновителів, опікунів або піклувальників. Особи старшого віку можуть становити третину дитячих громадських організацій та третину складу їх виборних органів [1].

Дитячі громадські організації та їх спілки не можуть утворювати та вступати у виборчі блоки. Але вони повинні залучатися органами виконавчої

влади та органами місцевого самоврядування до розроблення і обговорення проектів рішень з питань державної політики щодо дітей та молоді.

Формами державної підтримки дитячих громадських організацій є надання інформації про політику стосовно дітей; подання методичної та організаційної допомоги з питань соціального становлення та розвитку дітей; сприяння створенню підприємств, установ і організацій, які надають послуги дітям. Дитячі громадські організації звільняються від сплати за державну реєстрацію та збору за реєстрацію їх символіки [1]. Держава також здійснює підтримку дитячих громадських організацій і в інших формах, що не суперечить законодавству України, в тому числі й фінансову підтримку. Зокрема, при затвердженні Державного бюджету України Верховна Рада передбачає в ньому окремим рядком видатки на підтримку спілки, членами якої є більшість зареєстрованих всеукраїнських молодіжних та дитячих громадських організацій, а також обласних, міських спілок молодіжних та дитячих громадських організацій, діяльність яких спрямовується на забезпечення соціального становлення та розвитку молодих громадян. При затвердженні місцевих бюджетів передбачаються видатки на реалізацію програм дитячих громадських організацій. Органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування можуть надаватися дитячим громадським організаціям повноваження щодо реалізації відповідних програм, проектів та заходів: вони здійснюють фінансову та матеріальну підтримку та контроль за реалізацією наданих повноважень, у тому числі за цільовим використанням виділених коштів. У свою чергу дитячі громадські організації, їх спілки, які одержують матеріальну та фінансову підтримку несуть відповідальність і зобов'язані надавати звіти за цільове використання фінансів та матеріальних цінностей органам, що їх надавали, у терміни, встановлені цими органами [1].

Крім того, право дітей на об'єднання зі своїми ровесниками закріплено наступними українськими та міжнародними законодавчими актами:

- Конституцією України, стаття 52 якої наголошує на рівності дітей у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Статтею 36 визнано право громадян на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації [2];
- Законом України «Про об'єднання громадян», яким проголошено, що право громадян на об'єднання є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини, і гарантується Конституцією та законодавством України. Держава сприяє розвитку політичної та громадської активності, творчості, ініціативи громадян і створює рівні умови для діяльності їх об'єднань [3];
- Законом України «Про освіту», в якому зазначено: «Учні, студенти, працівники освіти можуть створювати у закладах освіти первинні осередки об'єднань громадян, членами яких вони є» [4];
- Міжнародний пакт про громадські та політичні права, в якому зазначено, що кожна дитина без будь-якої дискримінації має права на такі міри захисту, які потрібні в її положенні неповнолітнього з боку її сім'ї, суспільства та держави. Однією з таких мір може бути утворення дитячого об'єднання чи організації [5];

– Конвенцією ООН про права дитини, в статті 15 якої проголошено про визнання права дитини на свободу асоціацій [6; с. 19].

Варто зазначити, що, незважаючи на досить значне нормативно-правове забезпечення діяльності дитячих організацій, дитячий рух 90-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. не мав чітко визначеного місця в структурі громадських об'єднань України. Насамперед, це пов'язано з відсутністю чіткого вікового розмежування понять «діти» та «молодь»: у Конвенції ООН про права дитини та Законі України «Про охорону дитинства» (2001 р.) зазначено, що дитина – це особа віком до 18 років, тобто до досягнення повноліття [6], [8]; в Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (2000 р.) вказано: «... молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 28 років» [9]. До складу багатьох дитячих організацій входять особи, вік яких перевищує 18 років, а в структурі багатьох молодіжних та «дорослих» об'єднань є дитячі відділення, членами яких можуть бути діти віком від 4-6 років (наприклад, Пласт, Спілка української молоді, Асоціація Гайдів України). Не існувало структури, яка займалася б координацією діяльності власне дитячих організацій – ці функції виконує Українського національного комітету молодіжних організацій. Тому переважна більшість дослідників приходять до висновку, що дитячий рух України є складовою частиною молодіжного руху, зберігаючи при цьому певну автономію.

Згідно існуючого в Україні законодавства, основними принципами формування українських дитячих об'єднань та організації періоду розбудови громадянського суспільства є принципи гуманізму та демократизму; суспільна спрямованість діяльності організації, її зв'язок із життям; добровільна участь в організації; особистісно орієнтована діяльність, спрямована на врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх інтересів і потреб; принципи внутрішньоспілкового життя, що ґрунтуються на розробленій програмі діяльності організації та її статуті.

Таким чином, підсумовуючи вище сказане, приходимо до висновку про те, що важливим кроком у державній політиці України стало прийняття Законів України «Про об'єднання громадян» (1992 р.) і «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 р.), які сприяли соціальній активності дітей, їх соціалізації через включення до об'єднань однолітків на основі інтересів та уподобань. Появу дитячих організацій та дитячих рухів не можна вважати випадковістю, як і не слід пояснювати соціальні рухи і процеси в зростанні свідомості дитини запрограмованими кон'юнктурними задумами певних політичних сил. Світова тенденція є такою, що соціальна активність дітей зростає, форми її прояву дедалі більше урізноманітнюються. За цих умов держава, неурядові організації, міжнародне співтовариство в цілому все уважніше ставляться до цього явища, прагнуть вжити відповідних правових та інших заходів, які підтримають цю тенденцію, обґрунтовано пов'язуючи її з суспільним прогресом.